

Kritik mot en tjänsteman i Kriminalvården, anstalten Skänninge, för att misstänkt narkotika som hittats i anstalten bytts ut mot bakpulver. Anstalten kritiseras även för att inte ha polisanmält fyndet av den misstänkta narkotikan.

Beslutet i korthet: När anstaltspersonal hittade misstänkt narkotika i anstaltens verkstadslokal bestämde en kriminalvårdsinspektör att pulvret som hade hittats skulle ersättas med bakpulver. Därefter visiterades alla intagna som hade befunnit sig i lokalen. Syftet med åtgärden var, enligt Kriminalvården, att försöka få klarhet i vilka som var inblandade i den misstänkta narkotikahandlingen. JO ser mycket allvarligt på att Kriminalvården i detta fall tagit på sig polisens uppgift att utreda ett brott som hör under allmänt åtal. Den aktuella kriminalvårdsinspektören får allvarlig kritik för sitt agerande. JO är också kritisk till att anstalten inte polisanmälde fyndet av den misstänkta narkotikan.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 15 april 2014 klagade intagna på avdelning V3, hus D, anstalten Skänninge bl.a. på att anstalten placerat ut bakpulver och där efter kroppsvisiterat samtliga intagna. De intagna uttryckte även sitt missnöje med den fritidsutrustning som anstalten tillhandahåller och med att en intagen nekats sjukhusvård.

Utredning

JO begärde att Kriminalvården skulle yttra sig över det som anmälarna anförde om utplacering av bakpulver och efterföljande kroppsvisitationer.

I remissvaret anförde Kriminalvården, region Öst, genom tf. stabschefen AA, följande:

Anmälan

Intagna på hus D avdelning vänster 3 i anstalten Skänninge har i en anmälan till JO anförde klagomål mot kriminalvårdsinspektör BB. Av de intagnas anmälan framgår bl.a. att BB placerat ut bakpulver i ett utrymme i anstaltens verkstad för att se vem av de intagna som skulle ge efter för sitt beroende och att han därefter gett personal i uppdrag att genomföra kroppsvisitationer på samtliga intagna.

Sakförhållanden

Kriminalvården, region Öst, har inhämtat uppgifter från anstalten Skänninge genom kriminalvårdschef CC. Av uppgifterna har i huvudsak följande framkommit.

Den 11 april 2014 överhörde kriminalvårdspersonal, på hus D, en konversation mellan två intagna där det framgick att någonting gömmts under ett handfat på en av toaletterna i anstaltens verkstadslokal. På förekommen anledning visiterades toaletterna i anstaltens verkstad och ett beslag av misstänkt narkotika, ett vitt pulver, gjordes under ett av handfaten. Det vita pulvret var placerat i ett kuvertformat papper. Beslaget skickades till Rättsmedicinalverket i Linköping för analys. Efter att beslaget gjorts, godkände kriminalvårdsinspektör BB att den misstänkta narkotikan ersattes med bakpulver och att det kuvertformade pappret åter placerades under handfattet. Syftet var att han på detta sätt skulle få en möjlighet att komma till klarhet med vilka intagna som var involverade i den misstänkta droghanteringen.

Mot bakgrund av att man beslagtagit misstänkt narkotika i anstaltens verkstad visiterades samtliga intagna som befunnit sig i lokalen i samband med arbetsdagens slut den 11 april 2014. Visitationerna utfördes av ett flertal kriminalvårdare i ett så kallat slussområde, som saknar övervakningskamera, och som de intagna passerar innan de släpps över till bostadshuset. Syftet med visitationen var, mot bakgrund av tidigare beslag, att eftersöka otillåtna föremål.

Tillämpliga författningsbestämmelser

1 kap. 4-6 §§, 8 kap. 4 §, 8-9 §§ fängelselagen (2010:610), FäL

23 § fängelseförordningen (2010:2010), FäF

Kriminalvårdens, region Öst, bedömning

Ett av kriminalvårdens mål är att förhindra förekomsten av narkotiska preparat i anstalt och häkte och narkotikabekämpningen har ett stort värde eftersom tillgång till droger ökar faromomenten för personalen, med inslag av våld och hot om våld mellan såväl personal och intagna som mellan intagna.

Av utredningen i ärendet framgår att kriminalvårdspersonal vid visitation den 11 april 2014 påträffat misstänkt narkotika, ett vitt pulver, i ett kuvertformat papper under ett handfat i anstaltens verkstadslokal. Det framgår vidare att kriminalvårdsinspektör BB i syfte att försöka komma till klarhet med vem eller vilka intagna som var involverade i den misstänkta droghanteringen godkände att kuvertet åter placerades under handfattet och att innehållet ersattes med bakpulver. Vidare framgår att en visitationsinsats genomfördes den 11 april 2014, mot bakgrund av att ovan nämnda beslag gjorts.

Kriminalvården, region Öst, konstaterar inledningsvis att intagna får kroppsvisiteras för eftersökande av otillåtna föremål om det sker i en stickprovskontroll eller i anslutning till en större undersökning som av säkerhetsskäl görs av ett utrymme inom anstalten och de intagna har eller har haft särskild anknytning till utrymmet. Vid en kroppsvisitation ska de intagna visas all den hänsyn som omständigheterna medger. I aktuellt fall har intagna som befunnit sig i samma lokal som man påträffat misstänkt narkotika visiterats. Det framgår att visitationen skett i ett särskilt avskilt utrymme, ett slussutrymme, och att visitationen utförts i närvaro av annan personal. Kriminalvården, region Öst, finner utifrån de uppgifter som framkommit i ärendet att det framstår som en motiverad åtgärd att visitera de intagna i syfte att eftersöka otillåtna föremål mot bakgrund av att man beslagtagit misstänkt narkotika i samma lokal som de intagna vistas i. Det saknas därmed skäl att vidta några vidare åtgärder från myndighetens sida med anledning av detta.

Kriminalvården, region Öst, konstaterar vidare att anstalten Skänninge fortlöpande arbetar med att förhindra förekomsten av narkotiska preparat på anstalten och att anstalten har väl fungerande rutiner för hur man hanterar beslag av misstänkt narkotika. Kriminalvårdsinspektör BB har gett uttryckt för att han är väl införstådd med

att han i aktuellt fall vidtagit en omotiverad åtgärd, i samband med att han godkände att det beslagtagna kuvertet åter placerades under handfatet men med ett annat innehåll, och att han är väl införstådd med att detta tillvägagångssätt inte ligger i linje med Kriminalvårdens sätt att hantera och förhindra förekomsten av narkotiska preparat inom en anstalt. Kriminalvården, region Öst, bedömer med beaktande av ovan anført att det saknas skäl att vidta några vidare åtgärder från myndighetens sida med anledning av BB:s agerande.

JO begärde därefter att Kriminalvårdens huvudkontor skulle yttra sig över det som anmälarna anført om utplacering av bakpulver och efterföljande kroppsvisitationer.

I remissvaret anförde Kriminalvårdens huvudkontor, genom enhetschefen DD, följande:

Sakförhållanden

Ytterligare uppgifter om sakförhållandena har hämtats in från region Öst, som i sin tur hämtat in uppgifter från anstalten Skänninge. Till tidigare inlämnat yttrande kan följande tilläggas och förtydligas.

Efter att personal överhört en konversation mellan två intagna på två olika avdelningar om att något gömms under ett handfat på en av toaletterna i anstaltens verkstadslokal så gjordes en genomsökning av dessa toaletter. Ett vitt pulver påträffades i ett kuvertformat papper. Anstalten misstänkte att det kunde röra sig om narkotika. På inrådan av kriminalvårdsinspektör BB ersattes pulvret i kuvertet med bakpulver. Syftet med åtgärden var att försöka få klarhet i vilka som var inblandade i den misstänkta narkotikahandlingen. Pulvret skickades till Rättsmedicinalverket i Linköping för analys. Med anledning av att det rörde sig om en mindre mängd pulver gjordes ingen polisanmälan av anstalten.

Kriminalvårdsinspektör BB beordrade att samtliga intagna i verkstadslokalen skulle visiteras efter sysselsättningstidens slut för eftersökande av otillåtna föremål, dvs. i aktuellt fall misstänkt narkotika. Kroppsvisitationerna genomfördes i ett slussområde, som de intagna passerar innan de släpps till bostadsavdelningarna. Området är inte kameraövervakat. Några otillåtna föremål påträffades inte vid visitationerna. Incidenten har inte föranlett någon disciplinär påföljd för någon intagen.

Rättsmedicinalverkets analys av preparatet som upphittades visade att det rörde sig om en läkemedelssubstans (buspiron) som inte är narkotikaklassad.

Med anledning av kriminalvårdsinspektör BB:s sätt att hantera den misstänkta narkotikan, dvs. genom att ersätta den med bakpulver, har kriminalvårdschefen för verksamhetsområdet Skänninge hållit ett samtal med BB, eftersom detta tillvägagångssätt inte överensstämmer med Kriminalvårdens normala rutiner. Då kriminalvårdsinspektören numer är väl införstådd i olämpligheten med sitt agerande har region Öst inte bedömt det nödvändigt att vidta någon ytterligare åtgärd med anledning av det inträffade.

Författningsbestämmelser

Av 1 kap. 6 § fängelselagen (2010:610) (FäL) följer att verkställigheten inte får innebära andra begränsningar i den intagnes frihet än som följer av denna lag eller som är nödvändiga för att ordningen eller säkerheten ska kunna upprätthållas. En kontroll- eller tvångsåtgärd får endast användas om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig ska den användas.

Enligt 8 kap. 4 § FäL får en intagen kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas för eftersökande av otillåtna föremål om det finns anledning att anta att ett sådant föremål kommer att anträffas på honom eller henne, han eller hon återkommer efter en vistelse utanför anstalt, han eller hon har haft ett besök utan sådan kontroll som avses i 7 kap. 2 §, eller det sker i en stickprovskontroll eller i anslutning till en större under-

sökning som av säkerhetsskäl görs av ett utrymme inom anstalten och den intagne har eller har haft särskild anknytning till utrymmet.

Av 8 kap. 8 § FäL följer att alkohol, narkotika, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana varor som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor får omhändertas och förstöras om de medförs av någon som ska tas in i en anstalt, om de påträffas hos en intagen, om de sänds till en intagen, eller om de på annat sätt påträffas inom en anstalt och det inte finns någon känd ägare till dem.

Kriminalvårdens bedömning

Som anges i tidigare inlämnat yttrande är en av Kriminalvårdens viktigaste målsättningar att hålla häktes- och anstaltsmiljön fri från narkotika. Kriminalvården har en nollvision när det gäller förekomsten av narkotika och till stöd för arbetet har en narkotikastrategi utarbetats. Av strategin framgår bl.a. att påträffad narkotika ska omhändertas och en polisanmälan ska göras.

I aktuellt fall har en kriminalvårdsinspektör ersatt misstänkt narkotika med bakpulver för att försöka klargöra vilka intagna i anstalten som eventuellt sysslar med hantering av narkotika. Att identifiera intagna som befaras syssla med narkotika är en av tre huvuddelar i narkotikastrategin. Det tillvägagångssätt som användes i aktuellt fall är dock inte i enlighet med Kriminalvårdens normala rutiner. I säkerhetshandboken klargörs att det är polisens uppgift, inte Kriminalvårdens, att genom förundersökning utreda brott som begås i anstalt och häkte. Det gjordes ingen polisanmälan i aktuellt fall, detta med hänvisning till att det endast rörde sig om en liten mängd pulver som upphittats.

Som framgår av regelverket får intagna kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas för eftersökande av otillåtna föremål om det sker i anslutning till en större undersökning som av säkerhetsskäl görs av ett utrymme inom anstalten och den intagne har eller haft särskild anknytning till utrymmet. En intagen får även kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas om det finns anledning att anta att ett otillåtet föremål kommer att anträffas på honom eller henne. I aktuellt fall hade misstänkt narkotika påträffats i sysselsättningslokalen. Samtliga intagna som befann sig i sysselsättningslokalen i samband med fyndet fick därför genomgå en visitation efter sysselsättningstidens slut. Visitationerna genomfördes enskilt i ett slussutrymme utan kameraövervakning. Även om den misstänkta narkotikan som påträffats hade ersatts av bakpulver bedömer Kriminalvården att användandet av visitationer framstår som en motiverad åtgärd med hänsyn till att det inte är osannolikt att det fanns mer narkotika i lokalen som någon eller några intagna skulle försöka föra med sig från sysselsättningslokalen för bruk eller spridning.

Ärendet har inte anmälts till Kriminalvårdens personalansvarsnämnd. Med anledning av det inträffande har dock ett samtal hållits med aktuell kriminalvårdsinspektör, som förstått olämpligheten i sitt agerande. Även om Kriminalvården ser allvarligt på att anstalten i aktuellt fall frångått normala rutiner och dessutom gått utanför vad som är Kriminalvårdens ansvar och uppdrag bedöms någon ytterligare åtgärd inte vara nödvändig.

Anmälarna gavs tillfälle att kommentera remissvaret.

Bedömning

Rättslig reglering

Kriminalvårdens huvudkontor har i sitt remissvar redogjort för de bestämmelser som har betydelse i ärendet.

Kroppsvsitation av samtliga intagna

JO:s granskning är av rättslig art och avser främst en kontroll av att myndigheterna har följt de regler som gäller för förfarandet. JO kan inte ändra eller upphäva myndigheters beslut och brukar inte ta ställning till om beslut är riktiga i sak eller uttala sig om de bedömningar en myndighet har gjort i ett enskilt fall. Jag finner inte skäl att frångå den principen i detta fall och avstår därför från att uttala mig om huruvida beslutet att kroppsvisitera samtliga intagna var befogat eller inte.

Var det rätt att byta ut den misstänkta narkotikan mot bakpulver?

Av utredningen framgår att kriminalvårdsinspektören BB bestämt att pulvret som hade hittats i ett kuvert i verkstadslokalen skulle ersättas med bakpulver. Syftet med åtgärden var, enligt Kriminalvården, att försöka få klarhet i vilka som var inblandade i den misstänkta narkotikahanteringen. Av Kriminalvårdens yttrande framgår att detta tillvägagångssätt inte överensstämmer med Kriminalvårdens normala rutiner. Av yttrandet framgår vidare att det i Kriminalvårdens säkerhetshandbok klargörs att det är polisens uppgift, inte Kriminalvårdens, att genom en förundersökning utreda brott som begås i anstalter och häkten. Jag har samma uppfattning som Kriminalvården i denna fråga. Jag ser mycket allvarligt på att Kriminalvården i detta fall tagit på sig polisens uppgift att utreda ett brott som hör under allmänt åtal. För att belysa allvaret i åtgärden vill jag framhålla följande. Åtgärden att byta ut det misstänkta pulvret mot bakpulver ska sannolikt bedömas som s.k. bevisprovokation. Provokativa åtgärder är en spanings- och utredningsmetod som anses så juridiskt svårbedömd att det i Riksåklagarens riktlinjer, RÅR 2007:1, föreskrivs att det endast är åklagare i egenskap av förundersökningsledare som får fatta beslut om det.

BB förtjänar allvarlig kritik för sitt agerande. Jag noterar att anstaltschefen sett till att BB numera är väl införstådd med det olämpliga i hans agerande och förutsätter därför att det inte kommer att upprepas.

Var det rätt att inte göra en polisanmälan?

Av utredningen framgår att anstalten inte gjorde någon polisanmälan om att personalen hade hittat ett pulver som misstänktes vara narkotika. Orsaken till det var, enligt Kriminalvården, att det rörde sig om en mindre mängd pulver. Jag konstaterar att det vid en analys av pulvret visade sig att det inte var narkotika. Utredningen ger inte svar på om ställningstagandet att inte polisanmäla gjordes före eller efter att anstalten tagit del av analysresultatet.

Kriminalvården har i sitt remissvar anfört att det i myndighetens narkotikastrategi sägs att narkotika som påträffas ska omhändertas och att det ska göras en polisanmälan. Jag delar Kriminalvårdens uppfattning att det är lämpligt att det görs en polisanmälan när narkotika hittas i en anstalt. Även om det vid tidpunkten för fyndet inte är klarlagt att det rör sig om narkotika bör en polisanmälan göras om man misstänker det. Skälet till det är bl.a. att polisen (eller i förekommande fall åklagaren) ska ha möjlighet att på ett tidigt stadium inleda en förundersökning och besluta om utredningsåtgärder och straffprocessuella tvångsmedel. Det är naturligtvis vik-

tigt att polisen tidigt ges möjlighet att exempelvis säkra bevis. Min slutsats blir alltså att anstalten borde ha gjort en polisanmälan. Att det rört sig om en mindre mängd pulver har enligt min mening inte någon betydelse i sammanhanget. Skälet till det är att innehav av narkotika i en anstalt i rättspraxis har bedömts som narkotikabrott av normalgraden, trots att den mängd det varit fråga om var ringa (RH 1981:122). Jag är kritisk till att anstalten inte polisanmälde fyndet av den misstänkta narkotikan.

Övrigt

Jag finner inte anledning att kommentera det som anmälarna anfört i övrigt.

Ärendet avslutas.